Benda László
Afganisztán: ketyeg az óra

Kereken tíz éve az amerikai haderő szétverte Afganisztánban a bigott tálibok rezsimjét. Ez volt a válasz az al-Kaida terrorszervezet szeptember 11-i New York-i terrorakcióira és „szállásadóik" szélsőséges iszlám törekvéseire. A világ megkönnyebbült. Talán könnyelműen. Tíz év után a közép-ázsiai hadszíntérről – már amennyire egyáltalán létezik hadszíntér egy gerillaháborúban – a tálibok elleni változó hadiszerencséről szólnak a hírek. Vagy hadiszerencsétlenségről.

Afganisztánban nincs tisztán katonai megoldás. Ebből kiindulva egy évtizeddel az előző bonni konferencia után ismét a volt nyugatnémet fővárosban gyülekeztek száz ország, illetve nemzetközi szervezet képviselői. A tanácskozás – diplomatikusan fogalmazva – nem volt sikerre ítélve. A résztvevők ezúttal nem tettek pénzügyi vállalásokat, e célból jövő nyáron Japánban szerveznek donorkonferenciát. Most azért gyűltek egybe, hogy kölcsönös, hosszú távú elkötelezettségeiket egyeztessék. A mottó: „az átmenettől az átalakításig", értsd: a biztonsági feladatok átadásától az államépítésig.

Az óramű pontosságú német diplomácia fogaskerekei közé két kényes homokszemcse került. Az egyik: az afgán eseményekre sokszorosan döntően ható Pakisztán lemondta bonni részvételét a huszonnégy katonája életét kioltó, elhibázott november végi NATO-támadás miatt. Időközben számos NATO-utánpótlási útvonalat lezárt, a beludzsisztáni Samsz légitámaszpontját e hét végéig kell kiüríteni. A másik: hiába a titkos berlini közvetítési kísérletek, hogy a tálibok állítsanak föl képviseleti irodát Katarban, majd ott kezdjenek intézményesített tárgyalásokat az amerikaiakkal, a siker várat magára. Akárcsak a délibábos tálib képviselők kilétének tisztázása.

Az egyetlen állam, amely Bonnban nem kormányküldöttséggel képviseltette magát: Afganisztán. Delegációjának összetétele elvben széles társadalmi rétegeződést volt hivatva tükrözni. Ilyen még nem volt: még tucatnyi afgán hölgy is érkezett a petersbergi volt parlamenti épületbe. A tálibok természetesen távollétükkel torpedóztak. Ők már szeptemberben hangosan hozzászóltak a békedialógushoz. Akkor egy Kabulba is bejáratos tálib „közvetítő" a turbánjába rejtett robbanószerrel kivégezte magát és Burhanuddin Rabbanit, a megbékélési tanács vezetőjét. Az öngyilkos merénylettel mindennemű párbeszéd reményeit is jó időre fölrobbantották. Ez híven érzékelteti, hogyan gondolkodnak a muszlim szélsőségesek a békefolyamatról. Az intenzív nyugati nyomással párbeszédre sarkallt, ám csalódott Karzai kifakadt: „Akkor tárgyalunk velük, ha tudjuk a címüket." Alighanem a pakisztáni Kvettában, illetve a közös határuk túloldalán lévő törzsi területen kellene érdeklődnie. No meg a pakisztáni titkosszolgálatoknál, amelyekről folyvást gyanítják, hogy érdekeltek az afganisztáni zűrzavar tartósításában.

Az alaposan előkészített, egynapos bonni tanácskozáson ígéretekben most sem volt hiány. A nemzetközi közösség megerősítette harcoló erői végleges kivonulásának céldátumát. 2014 után csak külföldi kiképzők-tanácsadók maradnak az országban. Az

első amerikai és német fegyveres alakulatok például már csomagolnak. Ám nem akarnak abba a hibába esni, mint ami a szovjetek 1989-es távozását követte. Akkor Afganisztán a feledés homályába süllyedt, és fokozatosan az iszlám szélsőségesek mentsvára lett. A 2001-es bonni csúcson még illúziókat kergettek. A kábítószer-maffiák gyors fölszámolásáról és a szegénységből kiemelkedő közép-ázsiai államról szóltak a szlogenek. Demokratizálódó jogállamot álmodtak és hamar helyreállítható biztonságot. Mindez (ágyú)füstbe ment tervnek bizonyult. Akkor hívták életre a nemzetközi véderőt (ISAF), és ott „találták ki" Karzait. A nagy remények hordozóját ma inkább szükséges rossznak ítélik.

Most hosszú távú szanálási tervekről volt szó. A házigazdák külügyminisztere sietve foglalta össze a világos üzenetet: az afgán népet 2014 után sem hagyjuk magára. Karzai pragmatikus (haszonelvű) válasza: a külvilág rendületlen segítségére ezután is szükség lesz. Még legalább egy évtizedig.

A kivonulást követő évben egyötödére eshetne vissza az afgán hazai össztermék a külföldi jelenlét és a drogbiznisz nélkül. Ezért már 2015-ben az afgán GDP felével fölérő, mintegy tízmilliárd dolláros vérátömlesztéssel számolnak. Utána is évente legalább hétmilliárd dollárnyi mankóval maradhat talpon a meglehetősen korrupt és vajmi kevés hatékonyságot fölmutató afgán rezsim. Cinikus megfigyelők szerint merész a Marshall-segélyre emlékeztető vállalás, miközben az adakozók manapság odahaza is benne vannak a pénzügyi slamasztikában.

A „birodalmak temetőjének" bizonyult Afganisztán (lásd a korábbi hiábavaló brit és szovjet kísérleteket) Washingtont is egyértelműen arra készteti, hogy számvetést készítsen. Mértéktartó becslés szerint 444 milliárd dollárt áldoztak a „nemzetépítésre". Igaz, ma már nem is ábrándoznak a demokrácia meggyökereztetéséről (ezzel az állítólag sokkal sikeresebb iraki akciósorozat is adós maradt), de aládúcolták a Karzai-kormányzatot. Csaknem százezer egyidejűleg ott szolgáló katonájukkal ők vállalták a legnagyobb terhet. Kiépítettek több mint száznyolcvan „előretolt helyőrséget", odatelepítettek jó kilencezer aknaálló páncélozott járművet. Tíz év mérlege: több mint kétezer-ötszáz halott, csaknem tizenötezer sebesült. Eddig. És bizony sokan keserűen emlékezhetnek rá, hogy az afganisztáni szovjetellenes háborúban szintén nekik sikerült fölfegyverezni és kiképezni Oszama bin Ladenéket, hogy amazok később legkorszerűbb arzenáljukat akkori istápolójuk, az újabb „betolakodók" ellen fordíthassák. Tíz esztendeje az amerikai különleges alakulatok elfoglalták a tálibok bázisait, bevették Kabult. Hamarosan választottjuk, Hamid Karzai került az állam élére. Azóta sokszorosan kétségessé vált, hogy saját népének is ő-e a választottja. Választási csalásokat emlegettek, korrupció átszőtte narkóállamot, feneketlen hordót. A nagy amerikai offenzívák átmeneti sikereket hoztak. Amit telente stabilizáltak, nyaranta a tálibok vissza-visszahódítottak. Ha délen, délkeleten a NATO-erők bekeményítettek, a „szent harcosok" átszivárogtak az addig békésnek hitt középső és északi tartományokba. Washington végül kénytelen-kelletlen keresni kezdte a békés megoldás (ki)útját. A „csendes amerikaiak" nagy reményeket fűztek a tálibokkal titokban megkezdett tárgyalásokhoz.

Mielőtt Bonnba indult volna, Hamid Karzai Kabulban összehívta a hagyományos Törzsi Nagytanácsot, hogy erőt gyűjtsön, de legalábbis hátszelet, kvázi-legitimitást kapjon a nemzetközi fórumon. A Loja Dzsirga négy napig ülésezett. Az ország harmincnégy tartományából gondosan kiválogatott több mint kétezer nemzetségi és törzsi

előkelőség, megannyi vén és hadúr volt „hivatva" megerősíteni az elnök nemzetközi tárgyalási pozícióit. Sok ellenzéki vezető bojkottálta a tanácskozást, mondván: a küldöttek (küldöncök) kilencven százaléka Karzai híve.

A gyűlés két legfőbb témája: az amerikaiakkal kötendő stratégiai partnerségi megállapodás, illetve a tálibokkal folytatandó tárgyalások ügye. A negyedik napra hetvenhat tárgyalási ajánlást fogadtak el. Eszerint az amerikaiak véget kell hogy vessenek az éjszakai rajtaütéseknek és házkutatásoknak, nem tartóztathatnak le afgánokat, és nem tarthatnak fönn az országban saját börtönöket. „Elviekben" 2014 után is maradhatnak katonai bázisaik (Washington négy ilyen stratégiai támaszpontot jelölt meg), de a lakott településektől távol. Bonnban éppen erre hivatkozott az iráni külügyminiszter, amikor megkérdőjelezte az amerikaiak békés jelenlétének távlatait. Napról napra világosabb: Afganisztánban lehetetlen a tisztán katonai megoldás. Ezért a tanács Karzait mégiscsak a tálibokkal folytatandó párbeszédre bátorította, egyben ellenezte, hogy ugyanezt a kulisszák mögött Washington tegye. Egyben intenzív tárgyalásokat sürgetett a szomszédokkal, kivált a táliboknak mentsvárat és titkon támogatást nyújtó Pakisztánnal. Mindez túl szépen hangzik. Ám a dzsirgának csak tanácsadói joga van, nem helyettesítheti a parlament törvényalkotói jogkörét. Ott nehezebb az elnök dolga.

Karzai jó előre kijelentette: ez év végéig az összlakosság feléről saját maga lesz képes gondoskodni. Igaz, ennek ismét megkéri majd az árát. Így újabb tartományokat (a 34-ből 17-et egészében vagy többnyire részben) afgán biztonsági erőknek adnak át. Baglanban, a magyarok felügyelte tartományban nem érett meg erre a helyzet. A NATO-t, amely e heti csúcsán vitatott meg hasonló átadási ütemtervet, elvben büszkeséggel töltheti el, hogy az afgán biztonsági erők létszámát 307 ezerre növelte. Tíz éve, az előző bonni csúcson a nyugatiak még hallani sem akartak ekkora létszámról. Ma már ott tartanak, hogy 2014 végére a katonaságot és rendőrséget 350-400 ezresre szeretnék földuzzasztani. Fizetésük havi százhetven dollárnál kezdődik, ami a kiképzők szerint kielégítő. Az érintettek szerint tán kevésbé. Öntevékeny útszéli akcióik arra utalnak, hogy mindig készek jövedelmük kényszerű kiegészítésére. Szolgálnak és védenek, de gyakran védik inkább „önkiszolgáló" lehetőségeiket. Csakhogy a toborzottak nagy része az elveszett (a tálib érában elvesztegetett) nemzedék képviselője. Soha nem járt iskolába. A rekruták tizennyolc százaléka tud írni-olvasni. A szövetségesek óriási erőket fordítanak arra, hogy legalább az elemi képzést jövőre már magukra az afgánokra bízhassák.

Az elmúlt évtized során az egy főre jutó évi hazai össztermék 182 dollárról majd' 600 dollárra emelkedett. Persze a keresetek igencsak egyenlőtlenek. És most nem a hadurakról vagy más feudális csökevényekről van szó. Akad olyan ISAF-tolmács, aki egy évben akár több tízezer dollárt is bezsebelhet, miközben egy kabuli napszámos kereken két dollárt keres – ha akad neki munka. A munkanélküliség – még hivatalos becslések szerint is – eléri a negyven százalékot.

Tíz évvel ezelőtt fő célnak tekintették, hogy külföldi beruházások segítségével föllendítsék az agrárágazatot, a bányászatot és a szinte nem is létező ipart, miáltal munkalehetőségeket teremtenének. A biztonsági helyzet lehetetlenné tette a számottevő tőkeinjekciókat. Pontosabban: az afgán gazdaság kilencvenhét százalékban még mindig a segélyektől, illetve a külföldi katonai jelenléten alapuló hadigazdaságtól függ. A növekedés kizárólagos emeltyűi: a biztonsági szektor, az építőipar (például

egészen körbebetonozott városrészek), az utánpótlás-szállítás és stratégiai infrastruktúra, a külföldi jelenléthez kapcsolódó szolgáltatások. 2014 után? Ködbe vesző utak.

De ki és mire költse a segélyösszegeket? Afgán kormányzati körökben gyakorta hangoztatják: nem a donoroknak kellene szétosztaniuk a pénzt, hanem ők maguk tudják jobban, hol (kinek) mire van szüksége. Kabuli kritikusok szerint a devizakeret nagy része a drága külföldi segélymunkások borítékjaiban landol. A korrupcióra gyanakvó adományozók viszont úgy látják: az afgán vezetők (rokonai, barátai és üzletfelei) úgy tekintenek az államkasszára, akár egy önkiszolgáló boltra. Mibe kerül ez nekünk? Eminens jelenlétbe. 2006 óta több mint háromezer magyar katona vállalta a veszélyt. Szövetségesi/politikusi vállalás: az újjáépítési csoport mandátumát nemrég megint egy évvel meghosszabbították.

„Tisztelt Uram, értse meg végre, hogy a NATO-tagság nem olyan, mint egy kínai menüsor: kiválaszthat belőle két-három fogást, a többiből meg egy falatot sem kér. Nálunk a teljes menüt végig kell enni!" Egy korábbi amerikai külügyminisztert idézett ekképpen a kényesebb fogással megkínált magyar partnere. Bizony, sokba kerül a NATO svédasztala.

2003 óta mentek előbb orvosaink, magyarok vették át a kabuli repülőtér irányítását, a tartományi újjáépítők 2006-ban megörökölték a hollandoktól az (akkor még) fölöttébb békés Baglan megsegítését. Aztán jöttek az „operatívabb" egységek, kiképzők, „mentorálók", végül az élesben harcoló alakulatok. Az ismét zűrösebb Herát tartományban a Mi-17-es helikopterek vezetésére a mieink oktatják az afgán pilótákat. Ha pedig a tán megnyert helyi szövetségeseinkről van szó, marad a szubjektív kérdés: mennyire lehet biztosan tudni, hogy aki nappal a (nem létező) demokrácia elkötelezett híve, mit tesz éjnek évadján? Ez már az intenzív szovjet jelenlét csúcspontján is kritikusnak bizonyult: napközben forradalmi káder, éjjel kommunistára vadászó mudzsáhed. Ki tudhatja, mikor fordul szembe rosszkedvében jó barátaival? És még valami: „afgánok" jószerivel csak az ország határain kívül léteznek. Odahaza pastunok (és nem pastuk – az a nyelvük – B. L.), tádzsikok, hazarák, üzbégek és még több tucatnyi nemzetiség tagjai feszülnek egymásnak. A társadalmat nemzetiségi, törzsi, nyelvi, vallási szakadékok tagolják. Sahnavaz Tanai volt tábornok, aki még a szovjet jelenlét idején egy puccskísérlettel vétette észre magát, már most arra figyelmeztet: „ha a külföldiek elhagyják Afganisztánt, ezek a belső konfliktusok komoly és veszélyes problémává válhatnak. Minden biztonsági ember és katona a saját környezetéről igyekszik majd gondoskodni, és nem törődik Afganisztánnal". A polgárháború kiújulásának veszélye nagyon is valóságos. A feudalizmus futóhomokján nehéz lenne fölépíteni a demokrácia büszke várát. Ha kivonulnak a nyugati harcoló alakulatok, kiújulhatnak a harcok a lételemekért, a nyersanyagforrásokért is. Újra fölszakadhatnak az etnikai sebek. Ha pedig visszazuhannának a szovjet távozás utáni polgárháború állapotába, vagy visszatérnének a totalitárius tálibok, végképp elzárulnának a segélycsapok. Visszatérhet a (még nagyobb) sötétség, élesedik a soha le nem küzdött nyomor. Gyarapszik a népesség, sokasodik a már most harminckétmillió éhes száj. A szomszédos kulcsország, az atomhatalom Pakisztán is (még) labilisabbá válhatna. A radikális iszlám teret nyerne. Márpedig hosszú távon az egész tágabb térség biztonsága a tét.

Afganisztánban úton-útfélen ketyegnek az időzített bombák. Szó szerint és képletesen. A hagyományosan mindenre elszánt ellenség szószólói pedig váltig hangoztatják: maguknak van órájuk, nekünk van időnk.

(Első közlés:
Élet és Irodalom, LV. évfolyam 49. szám, 2011. december 9.)